

Bayâti Arabân Makamı Seyri

İstanbul Belediyesi Konservatuvarı (Darül-Elhan) Türk Musikisi Talebe Cemiyeti

Ahmet Şefik Gürmeric

Usûlü : Sofyan

[1904 - 1967]

Bayâti Arabân Makamı

Sofyan Usûlü

a) Durağı: Dûgâh perdesidir.

b) Seyri: İnicidir.

c) Dizisi: Nevâ perdesindeki Zîrgüle'li Hicaz dizisine –ki buna Arabân dizisi denir- yerinde Beyâti dizisinin eklenmesinden meydana gelmiştir.

Beyâti Arabân makamını meydana getiren diziler nazarî olarak her ne kadar yukarıdan belirtildiği gibi Nevâ perdesinde Zîrgüle'li Hicaz dizisine yerinde Beyâti dizisinin eklenmesinden meydana gelmiş olması gereklidir, bu makamı geliştiren Sâdullah Ağa tarafından yukarıdaki gibi kullanılmamış ve Nevâ'daki Zîrgüle'li Hicaz dizisinde bazı değişiklikler yapılmış. Beyâti Arabân makamı da esas olarak bu şekilde kabûl edilip kullanılmıştır. Yerindeki Beyâti dizisinde herhangi bir değişim söz konusu değildir. Değişen yalnızca Nevâ'daki Zîrgüle'li Hicaz dizisidir. O hâlde yukarıdaki dizi asıl Beyâti Arabân dizisi değildir. Nevâ perdesindeki Zîrgüle'li Hicaz dizisi söylece değişiklikle uğramıştır.

Biliyoruz ki Zîrgüle'li Hicaz dizisinin meydana gelmesi için bir Hicaz beslisinin 5.derecesi üzerine bir Hicaz dörtlüsü eklemek gereklidir. Ayrıca karar perdesi ile yeden arasında 5 komalı bir S aralığı vardır (Zîrgüle'li karar). İşte şimdi Nevâ perdesindeki Zîrgüle'li Hicaz dizisi dediğimiz dizinin üst kısmını, yani 5.derece muhayyer perdesi üzerindeki bölgeli meydana getiren çeşni Hicaz değil, Kürdi dörtlüsü olarak kullanılmıştır. Bu durumda Gerdâniye perdesi üzerinde de bir Bûselik beslişi meydana geldiğine göre, Nevâ perdesi üzerinde Hicaz beslişi + Kürdi dörtlüsü (isimsiz bir dizi)

Veya;

Hicaz dörtlüsü + Bûselik beslişi (Nevâ'da Hümâyûn dizisi)

diye biliceğimiz iki dizi karşımıza çıkar. Güçlü, Muhayyer perdesi olduğuna göre, Hicaz beslisine Kürdi dörtlüsünün eklenmesinden meydana gelen isimsiz diziyi esas almak daha doğru olur. Nevâ'daki bu diziye, yedeni Zîrgüle'li Acem'li Uzzâl veya Zîrgüle'li Hümâyûn adını verebiliriz. Bu durumda Nevâ perdesi üzerindeki dizinin Zîrgüle'liği ancak Nevâ üzerinde asma veya yarım karar yaparken B diziyle de Nim Hicaz perdesini yeden olarak kullanıp, Zîrgüle'li durağında kalır. Bu bakımdan, Beyâti dizisine geçmeden Nevâ perdesi üzerindeki dizi kullanılırken Nevâ'daki kararlarda bu Nim Hicaz perdesinin önemi büyüktür ve özellikle belirtilmesi doğru olur.

Şimdi bu yeni târife göre, asıl Beyâti Arabân makamını meydana getiren dizileri inceleyelim:

Beyâti Arabân makamını iyi belirtmek için iki diziyi ayrı ayrı göstermek gereklidir. Bunun için Nim Hicaz perdesinin önemi büyektür. Nim Hicaz perdesinin kullanımaması ve iki dizi arasındaki farkın belli edilmemesi sebebiyle, Beyâti Arabân makamı genişlemiş inici bir Karoğrâr dizisi olarak kullanılmıştır. (Fakat bunu asıl Beyâti Arabân makamı olarak kabul etmek pek doğrularak değilse de, kullanılmış olduğuna göre dizisini inceleyelim):

d) Güçlüsü: Birinci mertebe güçlü Muhayyer perdesidir. Bâzen Nevâ perdesi birincisi derece güçlü olarak kullanılmışsa da, makamın özelliğine olduğuna göre, Muhayyer perdesi birinci, Nevâ perdesi ise ikinci mertebe güçlüdür. Muhayyer perdesinde Kürdi çeşnisile yarım karar yapılır (Sâdullah Ağa klâsik takımında birinci mertebe güçlü olarak Nevâ perdesini kullanmıştır. Diğer bâzi besteciler de böyle yapmışlardır).

e) Asma Karar Perdeleri: Muhayyer güçlü perdesidir ve üzerinde Kürdi çeşnisile yarım karar yapılır. Muhayyer perdesi güçlü olduğuna göre, asma karar perdesi değildir. Fakat bunun 1 tanımı altındaki Gerdâniye perdesinde Bûselik çeşnisile meydana gelir ve Gerdâniye perdesinde Bûselik çeşnisile asma karar yapılabilir.

Nevâ perdesi ikinci mertebe güçlü olduğuna ve makamı meydana getiren dizilerden biri bu perdede sona erdiğinde göre önemli bir perdedir. Nevâ perdesi üzerinde Beyâti Arabân makamının gereği olarak Nim Hicaz perdesini yeden olarak kullanıp Zîrgüle'li Hicaz çeşnisile asma karar yapmak çok gereklidir. Bu perde üzerinde bu şekilde kalınmakla makamın yarısı sona ermiş olur. Aynı perdede Beyâti'eki gibi daha sonra Nevâ'da Hicazlı, Çârgâh'da Nikrizî'li de kalınacaktır.

Ayrıca Nevâ perdesi, Beyâti dizisinin de güçlü perdesidir. Seyir esnâsında Eviç ve Nim Hisar perdeleri atılıp yerine Acem ve Hüseyin perdeleri kullanılarak Beyâti dizisine geçildiğinde, Nevâ perdesi üzerinde Bûselik çeşnisile asma karar yapmak gereklidir. Bûselik perdesinde Segâh veya Eksik Ferahnâk çeşnisile veya Segâh üçlüsüyle asma kararlar yapılır.

f) Donanımı: Si için koma bemol, mi için bakiye bemol, fa için bakiye diyez donanımı yazılır. Gerekli değişiklikler eser içinde gösterilir.

g) Perdelerin T.M.deki isimleri: Pesten tize doğru; Dûgâh, Segâh, Nevâ, Hüseyin, Acem, Gerdâniye, Muhayyer, yerindeki Beyâti dizisinin sesleridir. Nevâ perdesindeki Zîrgüle'li Hicaz dizisinden sesleri; Nevâ, Hisar, Eviç, Gerdâniye, Muhayyer, Sünbûle, Tiz Çârgâh, Tiz Nevâ'dır. Bu dizinin yedeni olan bakiye diziyle de sesinin ismi Nim Hicaz'dır.

h) Yeden'i: 2.çizgideki sol Rast perdesidir.

i) Genişlemesi: Makam yapısı gereği, zaten oldukça geniş bir seyir alanına sahip olduğundan, ayrıca genişlemesine gerek yoktur.

Seyri:

Nevâ perdesi üzerindeki Arabân dizisinin ek yerindeki güçlü Muhayyer perdesi civârından seyre başlanır. Bu diziyi meydana getiren seslerde ve çeşnilerde karışık gezinilip, Muhayyer perdesinde Kürdi çeşnisile yarım karar yapılır. Sonra gerekli asma kararları da göstererek karışık gezinilerek Nevâ perdesine kadar düşüller ve Nim Hicaz perdesini yeden olarak kullanıp Nevâ perdesinde Zîrgüle'li Hicaz çeşnisile yarım karar yakın önemde bir karar yapılır. Buraya kadar makamı meydana getiren dizilerden biri sonra ermiştir. Şimdi Beyâti dizisine geçilmesi gerekmektedir. Bunun için ya Çârgâh perdesinde düşüller veya Eviç perdesi atılıp Acem perdesi yakalanır. Süpnesi başka şekillerde geçilebilir. Fakat bu anlatlığımız en kolay ve kesitarme yoldur. Böylece, Beyâti dizisine geçildikten sonra, bu dizide asma kararları da göstererek karışık gezinilip Beyâti dizisile Dûgâh perdesinde Uşşak çeşnili tam karar yapılır.

Not: Beyâti Arabân makamının icrâsından sonra yerinde Bûselik beslişi veya dizisiyle karar verilirse, Beyâti Arabân Bûselik makamı meydana gelir. Nevâ'da Zîrgüle'li Hicaz , yâni Arabân dizisinden sonra yerinde Kürdi dizisi ile karar verilmesine de Arabân Kürdi makamı adı verilir. Arabân Kürdi makamının diğer isimleri ise Zevk-u Tarab ve Şevk-i Cedit'dir.

*) Dört zamanlıdır.

*) İki tane iki ($2 + 2 = 4$) zamanın veya iki Nim Sofyân'ın birleşmesinden meydana gelmiştir.

*) 4/8'lik ve 4/4'lük iki mertebei varsa da, 4/4'lük ikinci mertebe daha çok kullanılmıştır.

*) Pişrevlerde, İlâhilerde, şarkılarda, türkülerde, oyun havalarında, kısaca özel usul mecburiyeti olmayan hemen her formada kullanılmıştır.

Sofyan Darb Usûlü

1 . Darb :

(DÜ-ÜM) / [2 Zamanlı ve Kuvvetli]

2 . Darb :

(Te) / [1 Zamanlı ve Yarı Kuvvetli]

3 . Darb :

(Ke) / [1 Zamanlı ve Zayıf]